Polsko-Ukraińskie Studia Interdyscyplinarne
2024, nr 1 (12), s. 23–32

https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10–15804/pom
DOI: 10.15804/PPUSI.2024.01.02

Dr Nataliya Hado
University of Missoury Saint Louis,
IT św. J. Bilczewskiego we Lwowie-Brzyuchowicach
ORCID: 0000-0003-0665-573X
e-mail: natalia_gado@yahoo.com

DESTRUKCJA JĘZYKA JAKO PODSTAWA DEZINFORMACJI W CZASIE WOJNY

Streszczenie: Dezinformacja jako metoda oddziaływania psychologicznego, polegająca na zamiarze przekazania obiektowi informacji wprowadzającej go w błąd co do prawdziwego stanu rzeczy i kreującej zniekształconą rzeczywistość, staje się szczególnie niebezpieczna, gdy jest wykorzystywana do celów propagandowych i militarnych. W przypadku ataku Rosji na Ukrainę dezinformacja spowodowała wiele ofiar ludzkich. Jednak dezinformacja jako ulubione narzędzie rosyjskiej propagandy była wykorzystywana przeciwko Ukrainie na długo przed pierwszym atakiem na Ukrainę w 2014 r. czy inwazją na pełną skalę w 2022 r. Stosując metodę historyczną i analizę porównawczą, w artykule wykazano, że dezinformacja miała charakter systematyczny i była realizowana wraz z cywilizacyjną demoralizacją społeczeństwa rosyjskiego, której przejawem jest destrukcja języka. Autor nazywa wykorzystanie czynnika religijnego jednym z warunków skuteczności dezinformacji.

Słowa kluczowe: destrukcja, dezinformacja, propaganda, aktualności

Dr Nataliya Hado
University of Missoury Saint Louis,
IT św. J. Bilczewskiego we Lwowie-Brzyuchowicach
ORCID: 0000-0003-0665-573X
e-mail: natalia_gado@yahoo.com

LANGUAGE DESTRUCTION AS A BASIS FOR WARTIME DISINFORMATION

Abstract: Disinformation as a method of psychological influence, which consists of providing the object with information that misleads him about the actual state of affairs and creates a distorted reality, becomes especially dangerous when used for propaganda and military purposes. In the case of Russia's attack on Ukraine, disinformation has resulted in a lot of human casualties. However, disinformation as a favorite tool of Russian propaganda was used against Ukraine for a long before the first attack on Ukraine in 2014 or the full-scale invasion of 2022. Using the historical method and comparative analysis, the article demonstrated that disinformation was systematic and implemented along with the civilizational demoralization of Russian society, which manifests as language destruction. The author considers the use of the religious factor to be one of the prerequisites for the effectiveness of disinformation through the destruction of language.

Keywords: destruction, disinformation, propaganda, news

ЗНИЩЕННЯ МОВИ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Анотація: Дезінформація як спосіб психологічного впливу, який полягає в намірі надання об›єктові такої інформації, яка вводить його в оману стосовно справжнього стану справ, та створює викривлену реальність, стає особливо небезпечною, коли використовується для пропагандистської та військової мети. У випадку нападу росії на україну дезінформація своїм наслідком має чимало людських жертв. Однак дезіформація як улюблене знаряддя російської пропаганди проти України використовувалася задовго до першого нападу на Україну 2014 чи повномастабного вторгнення 2022 років. У статті за допомогою історичного методу та порівняльного аналізу продемонстровано, що дезінформація була системною і впрваджувалася разом з цивілізаційною деморалізацією російського суспільства, виявом чого є мовна деструція. Одною з передумов ефективності дезінформації через деструкцію мови автор називає застосування релігійного чинника.

Ключові слова: деструкція, дезінформація, пропаганда, новомова

„Śmierć i życie są w mocy języka…" (Prz 20,18)

Wprowadzenie

W temacie wojennej destrukcji języka najpierw należy wziąć pod uwagę ogólny stan cywilizacji, w której zachodzą trwałe procesy niszczenia kultury, w tym języka. Bardzo często o destrukcji mówi się w kontekście historii wojen XX wieku przy opisie zwłaszcza faktów, skutków i środków czynienia destrukcji. Destrukcja była i jest wiązana z zagładą wojenną. Poruszany jest wątek etyki i moralności destrukcji służącej zniszczeniu środków i samego wroga. Każda rozszerzona definicja opisowa destrukcji podkreśla sens militarny i wojenny tego pojęcia. A współczesne procesy cywilizacyjne są tego dowodem – szczególnie wojna Rosjan przeciwko Ukrainie, która wyraźnie ujawnia ważność ciągłej destrukcji językowej jako podłoża dla dalszej dezinformacji.

Destrukcja języka pod względem językowym

Łacińskie *destructio* – «całkowite zniszczenie lub całkowity samoistny rozpad czegoś» (PWN, 2023) – wprost wiąże się z wojna. Podkreślają to implikacje wynikające ze wstępnej analizy subtelnej różnicy znaczeń między angielskimi słowami *destruct* i *destroy* (Kołodziejczak, 2018) i ich wspólny źródłosłów – łacińskie *destructio*, ponieważ to rozróżnienie nie istnieje w języku polskim ani w języku ukraińskim.

Słowo *destruct* wskazuje na jeden podmiot działający destrukcyjnie, dlatego bardzo często jest łączone z przedrostkiem *self* (samo-), co wskazuje na działania podmiotu skierowane przeciwko sobie. *Destroy* wskazuje na grupę podmiotów i grupę obiektów podlegających destrukcji, masowość działań destrukcyjnych. I można zrobić próbę pokazania, że *destroy* staje się rodzajem procesu destrukcyjnego, a *destruct* staje się rodzajem aktu bardzo indywidualnego. I to jest odziaływanie destrukcji zewnątrz i wewnątrz człowieka. I właśnie wojna jest tego przykładem. W słownictwie języka ukraińskiego ***destrukcja*** **(деструкція)** to «naruszenie lub zniszczenie normalnej struktury czegoś» (Великий тлумачний словник сучасної мови, 2005), co podkreśla, że struktura staje się celem destrukcji. W filozofii **destrukcja** to jedno z centralnych pojęć ontologii Heideggera (Дахній, 2012, s. 37–45), które oznacza nie „negację" czy „zniszczenie", ale strategię aktualizacji filozoficznej metafizyki Zachodu, jej przemyślenia na nowo i nowego odczytania, wspinania się do coraz bardziej dojrzałych stanów. Jednak w badaniu problemu destrukcji języka podejście to można rozpatrywać tylko częściowo – analizując destrukcję języka w celu całkowitego odejścia od tendencji, które ją spowodowały.

Pod względem językowym destrukcja oznacza przekreślenie znanych pojęć, znaczeń i treści – odejście od znaczenia słów, które dotąd były zrozumiałe i dla wszystkich jednoznaczne. I to właśnie prowadzi do pełnego zniszczenia struktury (Zwoliński, 2023). Te zdefiniowanie w temacie destrukcji wojennej języka bardzo ważne – odkrywa prawdę o tym, jak głęboko słowo może niszczyć jednostkę i cały naród poddany pod wpływ destrukcji językowej i inne narody, które stają się obiektem, na który ukierunkowane są destrukcyjne zachowania ludzi znajdujących się pod wpływem kultury destrukcyjnej.

„Zepsucie języka", takie jak odejście daleko od porządku cywilizacyjnego, stracenie poczucia ładu i posługiwanie się wyłącznie rytuałem (Zwoliński, 2023) jest najlepszą podstawą do dezinformacji. W fazie pierwszej oznacza to łamanie wszelkiego tabu, odrzucenie własnych zahamowań, uwolnienie najniższych pragnień i popędów. Następuje erupcja wulgarności, agresji i seksualizacji oraz zaostrzającego się konfliktu społecznego. Faza druga polega na zakończeniu walki wszystkich ze wszystkimi przez walkę wszystkich z naznaczonym przeciwnikiem, czyli znalezienie tzw. kozła ofiarnego. Atakuje się osoby, symbole, zagłusza racje i odrzuca jakiekolwiek argumenty, rozpalając wojnę kulturową.

Przekreślenie znanych pojęć, znaczeń i treści – odejście od znaczenia słów, które dotąd były zrozumiałe i dla wszystkich jednoznaczne, mocno działa jak zjawisko społeczne, tak zwana *nowomowa*, która „pomaga" usprawiedliwiać nieetyczne postępowania, kształtuje nowy typ człowieka, nieświadomego tego, co się z nim dzieje i kim jest (Zwoliński, 2023). O ile bardziej ten mechanizm nasila się i działa na wojnie. Chociaż odbieranie nowych znaczeń słów nie rodzi się w jeden dzień. I dla dojścia do wojny też musi być trwały proces zmiany pojęć, który przywodzi do zmiany człowieka, gotowego usprawiedliwić wojnę. Ten stan wzrasta, kiedy cywilizacje pozostają w stałym konflikcie, gdyż cechuje je odmienny system wartości (Zwoliński, 2023, s. 171).

Nasilic efect pomaga:

- wielokanałowość przekazu – szczególnie mówi się o telewizji (formułę oddziaływania, którą

wyprowadził propagandysta nazizmu Goebbels: 75% – rozrywkowa informacja, 25% – propaganda), jednak wielokanałowość to zgodność informacji w różnych środkach informacji;
- manipulacja językowa, „która łączy się, w powszechnym przekonaniu, z niejawnością, podstępem, nierzetelnym odbiorem informacji i doborem środków językowych, których celem jest możliwość kierowania zachowaniem ludzi, wywieraniem wpływu na ich nastroje, poglądy i opinie i osiągnieciem własnych korzyści. Jest to działanie etycznie potępiane, cele i korzyści, które chce osiągnąć nadawca, są obce i szkodliwe odbiorcy" (Zwoliński, 2022, s. 110).
- monopol informacji chroniony przez cenzurę (język ten łączy się z nową obrzędowością, rytuałem i kulturą, czy raczej jej destrukcyjnym utworem).

Nowomowa jak mechanizm i skutek destrukcji języka

Istotnym współczesnym atakiem na język jest przekreślenie znanych pojęć, znaczeń i treści – odejście od znaczenia słów, które dotąd były zrozumiałe i dla wszystkich jednoznaczne (Zwoliński, 2023). W nowym języku transformacja znaczenia słów to proces zwielokrotniony. Dawne słowa dostają nowy sens – często przeciwny. I to bardzo dobrze widać na przykładzie retoryki rosyjskiej: obrona ojczyzny – atak na sąsiednie państwo, brat – wróg, pomóc – zniewolić, uwolnić – zabić. I trzeba rozumieć, że nie w jeden dzień stały się transformowane w świadomości przeciętnego człowieka. Radziecka „kultura" spowodowała taką sytuacje, gdzie przez komunistów została odrzucona duchowa i materialna kultura Europy. Stwarzając własną „kulturę", opartą na zasadach socjalizmu, doszli do degradacji i destrukcji człowieka.

W każdym systemie totalitarnym, o czym świadczy historia propagandy, język był zdeterminowany, służył propagandzie i wychowaniu mas w duchu konkretnej ideologii (Zwoliński, 2022, s. 125). Nowomowa w mniejszym lub większym stopniu tkwiła w każdym przypadku, jednak w sytuacji, którą widzimy dzisiaj na przykładzie wojny Rosji przeciwko Ukrainie, destrukcja języka ma długą historię od czasu Imperium Rosyjskiego, które chcąc zaszczepić język rosyjski i tym samym „kulturę podległości", wielokrotnie wzbraniało Ukraińcom nawet używania własnego języka. W okresie komunistycznego reżimu totalitarnego język nabrał wyraźnych i świadomych oznak tego, co dziś nazywamy *nowomową*, posługując się terminem G. Orwella, którego użył w powieści „1984", – «język władzy i kontrolowanych przez nią środków przekazu w państwach totalitarnych, służący do manipulowania ludźmi i nastrojami społecznymi» (PWN, 2023). Słowo ze środka komunikacji społecznej wyraźnie staje się narzędziem mocy, jeden typ języka rozwija się kosztem innych, działa ten sam mechanizm językowy: dowolna zmiana języka (Zwoliński, 2022, s. 128). Ponieważ nowomowa to jednocześnie mechanizm i skutek destrukcji języka, najpierw komunistycznej, a potem rosyjskiej propagandzie udaje się wykorzystać *nowy język* nie tylko do utrzymania porządku wewnętrznego, ale także do komunikowania się ze światem, jakby zgodnie z instrukcjami, według których pracowali w Ministerstwie Prawdy w Oceanii. Za pośrednictwem *novomowy* prowadzona jest dezinformacja trzech typów konsumentów propagandy rosyjskiej – Rosjan, obywateli innych krajów i obywateli kraju, przeciwko któremu skierowana jest agresja.

Przez lata po upadku Związku Radzieckiego rosyjska propaganda przeciwko Ukrainie (odrębnemu państwu, uznanemu przez społeczność światową), opiera się na czterech głównych filarach: kwestie religijne, prześladowania rosyjskojęzycznych, potrzeba ratunku Ukraińców przed nazistami i zniekształcenie obrazu tożsamości narodowej, w którym Ukraińcy i Rosjanie są jednym narodem. Szczególnie rola i niebezpieczeństwo propagandy rosyjskiej wzrosła w informacyjnej wojnie (termin, którym oznacza się propagandę w czasie wojny, tak samo – wojna psychologiczna i psychologiczna operacja, które najaktywniej wykorzystują w swoich celach właśnie dezinformację). Można nawet prześledzić, że współczesna retoryka rosyjskiej propagandy opiera się na nowo udoskonalonym nowym języku, ponieważ miały miejsce niezliczone przepisywania rosyjskiej historii (w tym historii i roli Ukrainy – która pochodzi z historycznej Rusi, a w ustach propagandy rosyjskiej staje się dzielnicą, prawie wsią).

Nowomowa raszyzmu

Podczas współczesnej wojny Rosji przeciwko Ukrainie destrukcja języka wyrażona w dezinformacji osiąga

swój szczyt, to z kolej pomaga zbadać i zarysować pojęcie *raszyzmu*, które powstało w procesie deformacji nazwy Rosja – Rasza – poprzez dodanie końcówki –izm, na przykładzie definicji nazizm, faszyzm i bolszewizm, a także tych negatywnych koncepcji, które im towarzyszą (Hado, 2023a, s. 54–62). Dzięki temu możemy naszkicować ideologię dominującą we współczesnej Rosji, której składnikami są znane ideologie oraz nowe elementy, ukształtowane w nowej sytuacji cywilizacyjnej.

Raszyzm ma wiele wspólnego z tymi ideologiami, które są już potępiane jako zbrodnicze – wiara w wyższość własnego narodu i wynikające z niej prawo do decydowania o losie innych, akcentowana antydemokracja, kult przywódcy, kult władzy, zaniedbanie praw człowieka i prawa międzynarodowego, odwoływanie się do heroicznej przeszłości, której chwała musi zostać przywrócona. Raszyzm jako ideologia posługuje się sprzecznymi koncepcjami, a religijny komponent propagandy jest główną gwarancją łączenia nielogicznych twierdzeń i stałej dezinformacji. Odwołując się do chrześcijańskich korzeni, substytuując pojęcia i kultywując ideologię imperium potrzebną do „uratowania człowieka prawosławnego", Rosyjska Cerkiew Prawosławna sprawiła, że Rosjanie uwierzyli w mesjańską rolę Rosji w świecie, powołaną, aby zachować „prawdziwe wartości" w obliczu atak „moralnie zgniłego Zachodu", prowadząc „walkę metafizyczną" ze złem (tak nazywa się wszystko, co nie mieści się w określonym paradygmacie). A jednocześnie wyznając kult przywódcy, upolitycznienie Kościoła, gloryfikację bezbożnego komunizmu, co jest sprzeczne z fundamentami chrześcijaństwa.

Sposób na zjednoczenie chrześcijaństwa i swojej ideologii wymyślili bolszewicy, którzy jednocześnie wprowadzili antyreligijną propagandę i kult ateizmu zaraz po przewrocie październikowym 1917 r., oficjalnie potępili Boga i wykonali wyrok egzekucji, strzelając do nieba. Jednak dla propagandy sowieckiej okazało się wygodne za pośrednictwem hierarchii kościelnej przekazanie aliantom „prawdy" o wolności religijnej w ZSRR, a jednocześnie uczynienie Cerkwi swoim narzędziem dezinformacji. Chociaż „cerkiew" przez swoje ówczesne kierownictwo już od 1927 r. prosiła o współpracę. Metropolita Sergiusz opublikował „Deklarację", w której ogłosił radości państwa socjalistycznego radościami cerkwi. Większość hierarchów i księży znalazła się w Sołowkach, obozie dla szczególnie niebezpiecznych, jednak w 1930 r. metropolita Sergiusz powiedział zagranicznym dziennikarzom, że cerkiew w Rosji nie jest prześladowana (Hado, 2023b, s.41–52).

Przykład działalności i retoryki patriarchy RPC Cyryla tak samo wyraźnie pokazuje mechanizm usprawiedliwiania istoty rosyjskiej agresji, która polega na wysuwaniu na pierwszy plan dezinformacji poprzez mitologię religijną.

Jednak RPC stworzyła najpierw własny kanon wartości, zwany „wartościami tradycyjnymi" Rosji, którego w równym stopniu przestrzega cerkiew i państwo rosyjskie. Łączy w sobie niekompatybilne i sprzeczne ze sobą pojęcia – spekulując na temat autorytetu wartości chrześcijańskich, wprowadzając kluczowych ideologów dla rosyjskiej agresji: jako wojnę „bratobójczą", kiedy agresor sam popełnia i potępia grzech Kaina, nazywa agresora ofiarą, „terytorium kanoniczne", odrębne państwo, „misjonarze wojskowi", wojskowi, którzy wieszają ikony na swoich czołgach, i duchowni wojskowi, którzy błogosławią wojnę, walka „dobra i zła", gdzie „dobro" jest zawsze po stronie armii rosyjskiej, a zło po stronie wszystkiego ukraińskiego.

Programowy charakter tej ideologii potwierdziła rosyjska propaganda w 2018 roku, ostrzegając przed takim przebiegiem, kiedy Ukraina decydowała w sprawie tomosu (autokefalia = niepodległość dla Ukrainskiej Cerkwi Prawoslawnej) – rzeki krwi, wojna religijna setki tysięcy prawosławnych ochotników z Rosji „i bezpośrednia interwencja armii rosyjskiej" w Ukrainie (Бартущак, 2018).

Sakralny wymiar wojny rosyjskiej ma oprócz mocnych pieczęci językowych, wymowne symbole religijne zgromadzone pod jedną kopułą głównej katedry sił zbrojnych, co jest również przykładem nierozłączności kościoła i państwa w Rosji. Wprowadzenie w przestrzeń sakralną rosyjskich bohaterów II wojny światowej, rosyjskich postaci historycznych i współczesnego „imperatora" Putina sprawia, że budynek staje się raczej miejscem formacji ideologicznej niż chrześcijańską świątynią. Ponieważ chrześcijaństwo zdecydowanie odrzuca wojnę jako sposób na rozwiązanie wszelkich problemów międzynarodowych, a RPC poprzez retorykę i sakralizację wojny w przestrzeni wizualnej zajmuje się religijną legitymizacją zbrodni wojennych i wzywa do „świętej wojny", przybliża ją do koncepcji fundamentalizmu religijnego i daje podstawy do nazywania raczej ortodoksyjnym talibanem (Кралюк, 2016). Niszczenie języka jest wspierane wizualnie.

A dezinformacja językowa w takim pomieszczeniu jest silnie wspierana przez dezinformację niewerbalną, która wyłącza wszelkie mechanizmy obronne i racjonalizację w ludzkiej psychice. „Jak można przedstawić prezydenta lub dowódcę wojskowego w świątyni wśród świętych, jeśli nie ma on misji miłej Bogu?" W ten sposób nowomowa stała się nie tylko kwestią polityki państwa, ale także wiary, ponieważ udało się zmienić koncepcje w kwestii duchowości całego narodu.

Wnioski

W temacie wojennej dezinformacji problem destrukcji języka należy rozpatrzyć poprzez ogólny stan cywilizacji, w której zachodzą trwałe procesy niszczenia kultury, w tym języka. Krótka analiza problemu destrukcji języka na przykładzie długoletniej retoryki rosyjskiej ujawnia, że język jako narzędzie rosyjskiej propagandy działa destrukcyjnie zarówno na tych, którzy się nim posługują, jak i na tych, przeciwko którym jest skierowany. Teraz bardziej niż kiedykolwiek widać wyraźnie, że wojenna destrukcja języka to destrukcja człowieka. Słowa mogą zabijać nie tylko w sensie przenośnym, a powodują odczłowieczone masowe morderstwa. Systematyczna dezinformacja jako środek do osiągnięcia celów w polityce, propagandzie i wojnie prowadzi do głębokich i trwałych zmian w społeczeństwie, poprzez niszczenie języka nieuchronnie deformuje jego postrzeganie świata i nawet percepcję duchowości.

Вступ

Говорячи про тему воєнної деструкції мови, треба передусім враховувати загальний стан цивілізації, яка переживає перманентні процеси нищення культури, зокрема мови. Про деструкцію часто говорять у контексті історії воєн 20 ст., особливо коли описують факти, наслідки та засоби руйнування. Деструкція була і пов›язана зі знищенням, яку несе війна. Йдеться про тему етики і моралі деструкції, спрямованої на знищення засобів війни і самого ворога. Кожне розширене описове визначення деструкції підкреслює військовий і воєнний зміст цього поняття. І підтвердженням цього є сучасні цивілізаційні процеси – особливо війна Росії проти України, яка чітко виявляє важливість безперервної мовної деструкції як основи для подальшої дезінформації.

Деструкція мови в лінгвістичному плані

Латинське *destructio* – «повне знищення або повний незалежний розпад чогось» (PWN, 2023) – має пряме відношення до війни. Це підтверджує попередній аналіз тонкої різниці в значенні між англійськими словами *destruct* і *destroy* (Kołodziejczak, 2018) та їхнім спільнокореневим словом – латинським *destructio*, оскільки такої лексичної різниці немає ні в польській, ні в українській мовах.

Слово *destruct* вказує на один суб›єкт, який діє деструктивно, тому дуже часто поєднується з префіксом *self* (само-), який вказує на дії, спрямовані проти нього самого. *Destroy* вказує на групу суб›єктів і об›єктів, які підлягають знищенню, масової руйнівної діяльності. І можна спробувати показати, що *destroy* стає різновидом деструктивного процесу, а *destruct* стає різновидом дуже індивідуального акту. І це вплив руйнування ззовні та всередині людини. І якраз війна є цьому прикладом. У лексиці української мови деструкція – це «порушення або руйнування нормальної структури чогось» (Великий тлумачний словник сучасної мови, 2005), що підкреслює, що структура стає мішенню для руйнування. У філософії деструкція є одним із центральних понять онтології Гайдеггера (Дахній, 2012, с. 37–45), що означає не «заперечення» чи «знищення», а стратегію оновлення філософської метафізики Заходу, її переосмислення. і перечитування його під новим кутом, підйом до все більш зрілих станів. Однак у дослідженні проблеми мовної деструкції цей підхід можна розглядати лише частково – аналізуючи мовну деструкцію з метою повного відходу від тенденцій, які її спричинили.

З лінгвістичного погляду деструкція означає стирання відомих понять і значень, а зміст – відхід

від змісту слів, які раніше були зрозумілі й однозначні кожному. А це призводить до повного руйнування конструкції (Zwoliński, 2023). Це визначення в темі воєнного знищення мови дуже важливе – воно розкриває правду про те, наскільки глибоко слово може знищити людину і весь народ, підданий впливу мовного знищення, та інші народи, які стають об'єктами деструктивної поведінки людей, які перебувають під впливом деструктивної культури.

«Псування мови», як то відхід від цивілізаційного порядку, втрата почуття порядку та використання лише ритуалу (Zwoliński, 2023) є найкращою основою для дезінформації. На першому етапі це означає порушення всіх табу, відкидання власних механізмів стримування, звільнення найнижчих бажань і потягів. Відбувається спалах вульгарності, агресії та сексуалізації, а також загострення соціального конфлікту. Друга фаза полягає в завершенні боротьби всіх проти всіх боротьбою всіх проти позначеного противника, тобто знаходження т.зв. козла відпущення. Людей і символи атакують, причини заглушують і будь-які аргументи відкидають, розпалюючи культурну війну.

Стирання відомих понять, значень і змісту – відхід від значення слів, які раніше були зрозумілими і однозначними для всіх, має сильний вплив як соціальне явище, так звана новомова, яка «допомагає» виправдовувати неетичну поведінку, формує новий тип людини, яка не знає, що з нею відбувається і хто вона така (Zwoliński, 2023). Цей механізм суттєво посилюється і діє на війні. Хоча поява нових значень слів не відбувається за один день. А для того, щоб досягти війни, також має бути постійний процес зміни концепцій, що веде до зміни людини, яка готова виправдовувати війну. Ця ситуація посилюється ще більше, коли цивілізації перебувають у постійному конфлікті, оскільки вони характеризуються іншою системою цінностей (Zwoliński, 2023, s. 171).

Посилити ефект допомагає:

- багатоканальне повідомлення – зокрема йдеться про телебачення (формулу впливу вивів нацистський пропагандист Гебельс: 75 – розважальна інформація, 25 – пропаганда), але багатоканальність – це узгодженість інформації в різних засобах інформації;
- мовна маніпуляція, «яка за загальноприйнятими уявленнями поєднується з таємницею, обманом, недостовірним сприйняттям інформації та відбором мовних засобів, метою яких є можливість керувати поведінкою людей, впливати на їхні настрої, погляди та думки та досягати власних цілей. Це етично засуджена дія, цілі та переваги, яких хоче досягти транслятор, є чужими та шкідливими для одержувача» (Zwoliński, 2022, s. 110).
- монополія на захищену цензурою інформацію (ця мова асоціюється з новими ритуалами та культурою, точніше її деструктивним створенням).

Новомова як механізм і ефект мовної деструкції

Важливою сучасною атакою на мову є стирання відомих понять, значень і змісту – відхід від значення слів, які раніше були зрозумілими та однозначними для всіх (Zwoliński, 2023). У новій мові трансформація значення слів є багаторазовим процесом. Старі слова набувають нового значення – часто протилежного. І це добре видно на прикладі російської риторики: оборона батьківщини – напад на сусідню країну, брат – ворог, допомогти – поневолити, визволити – убити. І треба розуміти, що не за один день вони трансформувалися у свідомості пересічної людини. Радянська «культура» спричинила ситуацію, коли духовна і матеріальна культура Європи була відкинута комуністами. Створюючи власну «культуру», засновану на засадах соціалізму, вони досягли деградації та знищення людини.

У кожній тоталітарній системі, як свідчить історія пропаганди, мова мала спеціальне призначення, вона служила пропаганді та вихованню мас у дусі певної ідеології (Zwoliński, 2022, c. 125). Новомова була присутня більшою чи меншою мірою в кожному випадку, але в ситуації, яку ми бачимо сьогодні на прикладі війни Росії проти України, деструкція мови має довгу історію ще з часів Російської імперії, яка, бажаючи прищепити російську мову, а відтак і «культуру підпорядкування», неодноразово забороняла українцям навіть користуватися власною мовою. У період комуністичного тоталітарного режиму мова набула чітких і спонтанних ознак того, що ми сьогодні називаємо новомовою, використовуючи термін

Г. Оруелла з роману «1984», – «мова влади та контрольованих нею ЗМІ в тоталітарній державі, які використовуються для маніпулювання людьми та суспільними настроями» (PWN, 2023). Слово із засобу соціальної комунікації стає очевидним знаряддям влади, один тип мови розвивається коштом інших, діє той самий лінгвістичний механізм: довільна зміна мови (Zwoliński, 2022, с. 128). Оскільки новомова є і механізмом, і ефектом знищення мови, спочатку комуністичній, а потім російській пропаганді вдається використовувати новомову не лише для підтримки внутрішнього порядку, а й для комунікації зі світом, ніби згідно з інструкціями, згідно з якими працювали в міністерстві правди в Океанії. Через новомову дезінформація здійснюється відразу для трьох типів споживачів російської пропаганди – росіянам, громадянам інших країн і громадянам країни, проти якої спрямована агресія.

Протягом багатьох років після розпаду Радянського Союзу російська пропаганда проти України (незалежної держави, визнаної світовою спільнотою) базувалася на чотирьох основних стовпах: релігійні питання, переслідування російськомовних, необхідності врятувати українців від нацистів та спотворення образу національної ідентичності, в якому українці та росіяни є однією нацією. Зокрема, зросла роль і небезпека російської пропаганди в інформаційній війні (термін, яким позначають пропаганду під час війни, а також психологічна війна та психологічна операція, що найактивніше використовують у своїх цілях дезінформацію). Можна навіть простежити, що сучасна риторика російської пропаганди ґрунтується на нещодавно вдосконаленій новомові, оскільки була незліченна кількість переписувань російської історії (включно з історією та роллю України, яка походить від історичної Русі, але в устах російської пропаганди стає окраїною, майже селом).

Новомова рашизму

Під час сучасної війни Росії проти України руйнування мови, виражене в дезінформації, досягає свого піку, що, у свою чергу, допомагає розглянути та окреслити концепцію рашизму, яка виникла в процесі деформації назви Росія – Раша – шляхом додавання закінчення -ізм, на прикладі визначень нацизму, фашизму та більшовизму, а також негативних концепцій, які їх супроводжують (Hado, 2023a, s. 54–62). Завдяки цьому ми можемо намалювати панівну в сучасній Росії ідеологію, складовими якої є відомі ідеології та нові елементи, сформовані в новій цивілізаційній ситуації.

Рашизм має багато спільного з тими ідеологіями, які вже засуджені як злочинні, – віра у вищість власної нації і звідси право вирішувати долю інших, підкреслена антидемократичність, культ вождя, культ сили, нехтування правами людини та міжнародним правом, звернення до героїчного минулого, славу якого необхідно відновити. Рашизм як ідеологія використовує суперечливі концепції, а релігійна складова пропаганди є основною запорукою поєднання нелогічних тверджень і постійної дезінформації. Звертаючись до християнського коріння, підміняючи поняття та культивуючи ідеологію імперії, необхідної для «спасіння православної людини», Російська православна церква змусила росіян повірити в месіанську роль Росії у світі, покликану зберігати «істинні цінності» перед обличчям наступ «морально гнилого Заходу», ведення «метафізичної боротьби» зі злом (так називають усе, що не вписується в конкретну парадигму). І при цьому сповідування культу вождя, політизація Церкви, прославлення безбожного комунізму, що суперечить основам християнства.

Спосіб об'єднати християнство та свою ідеологію винайшли більшовики, які водночас запровадили антирелігійну пропаганду та культ атеїзму відразу після жовтневого перевороту 1917 року, офіційно засудили Бога та «розстріляли» Його пострілами у небо. Проте радянській пропаганді виявилося зручним донести до союзників «правду» про свободу віросповідання в СРСР через церковну єрархію і водночас зробити Церкву своїм знаряддям дезінформації. Хоча «православна церква» через своє тодішнє керівництво просила про співпрацю ще з 1927 року. Митрополит Сергій опублікував «Декларацію», в якій оголосив радощі соціалістичної держави радощами Православної Церкви. Більшість єрархів і священиків потрапили на Соловки, табір для особливо небезпечних осіб, але в 1930 році митрополит Сергій заявив іноземним журналістам, що Православна Церква в Росії не переслідується (Hado, 2023б, с. 41–52).

На прикладі діяльності та риторики Патріарха РПЦ Кирила чітко видно механізм виправдання суті російської агресії, який передбачає виведення дезінформації на перший план через релігійну міфологію.

Проте РПЦ спочатку створила власний канон цінностей, названий «традиційними цінностями» Росії, якої однаково дотримується Православна Церква та Російська держава. У ньому поєднуються несумісні та суперечливі поняття – спекуляція на авторитеті християнських цінностей, введення ключових ідеологем російської агресії: як «братовбивча» війна, коли агресор сам чинить і засуджує гріх Каїна, називає агресора жертвою, «канонічна територієя», незалежна країна, яка бореться з нападником, «військові місіонери», військові нападники, які вішають ікони на свої танки, і військове духовенство, яке благословляє війну, боротьба «добра і зла», де «добро» завжди на боці російської армії, і зло на боці всього українського.

Програмність цієї ідеології підтвердила російська пропаганда у 2018 році, застерігаючи від такого перебігу, коли Україна вирішувала питання про томос (автокефалія = незалежність Української Православної Церкви) – ріки крові, релігійна війна сотень тисяч православних добровольців з боку Росії «та пряме втручання російської армії» в Україну (Бартущак, 2018).

Сакральний вимір російської війни, окрім потужних мовних кліше, має промовисті релігійні символи, зібрані під одним куполом головного собору збройних сил, що також є прикладом неорозривності церкви та держави в Росії. Введення в сакральний простір російських героїв Другої світової війни, російських історичних діячів і сучасного «імператора» Путіна робить будівлю місцем ідеологічного становлення, а не християнським храмом. Оскільки християнство рішуче відкидає війну як спосіб вирішення всіх міжнародних проблем, а РПЦ через риторику та сакралізацію війни у візуальному просторі займається релігійною легітимацією воєнних злочинів і закликає до «священної війни», вона наближає її до поняття релігійного фундаменталізму і дає підстави називати його радше ортодоксальним талібаном (Кралюк, 2016). Деструкція мови відбувається і з підтримкою візуального. А лінгвістична дезінформація в такій будівлі сильно підкріплюється невербальною дезінформацією, яка вимикає всі захисні механізми та раціоналізацію в психіці людини: «Як президент чи воєначальник може бути зарахований до святих у храмі, якщо він не має богоугодної місії?» Таким чином новомова стала не лише предметом державної політики, а й віри, яка зуміла змінити уявлення про духовність цілого народу.

Висновки

У темі воєнної дезінформації проблему мовної деструкції слід розглядати з огляду на загальний цивілізаційний стан, у якому відбуваються перманентні процеси нищення культури, зокрема мови. Короткий аналіз проблеми деструкції мови на прикладі багаторічної російської риторики показує, що мова як інструмент російської пропаганди має деструктивний вплив як на тих, хто її використовує, так і на тих, проти кого вона спрямована. Зараз як ніколи зрозуміло, що воєнна деструкція є деструкцією людини. Слова можуть вбивати не тільки в переносному сенсі, але й ведуть до дегуманізованих масових вбивств. Систематична дезінформація як засіб досягнення цілей у політиці, пропаганді та війні призводить до глибоких і тривалих змін у суспільстві, руйнуючи мову, неминуче деформує його сприйняття світу і навіть сприйняття духовності.

Bibliografia

1. Hado, N. (2023). Koncepcja raszyzmu we współczesnym znaczeniu z uwzględnieniem przesłanek historycznych. *Media i Społeczeństwo, 18*, s. 54–62.
2. Hado, N. (2023). The Role of the Russian Orthodox Church in the Propaganda and Development of the Ideology of Rashism. *Media i Spoleczenstwo, 19*, s. 41–52.
3. Kołodziejczak, A. (2018). *Destrukcja językowa analiza*. URL: https://www.meok.pl/blog/2018/02/26/destrukcja-jezykowa-analiza-czesc-trzecia (dostęp: 15.07.2024).
4. Orwell, G. (2022) *Rok 1984*. Poznań.
5. PWN (b.d). *Słownik języka polskiego PWN*. URL: https://sjp.pwn.pl/szukaj/destrukcja.html (dostęp: 15.07.2024).
6. Thompson, O. (2001). *Historia propagandy*. Warszawa.
7. Zwoliński, A. (2023). *Zepsucie języka jako źródło destrukcji kultury*. Kraków.
8. Zwoliński, A. (2022). *Słowo w relacjach społecznych*. Kraków.

9. Zwoliński, A. (2003). *Wojna: wybrane zagadnienia*. Kraków.
10. Бартущак, Ю. (2024). *«Релігійна війна». Російська пропаганда розпалює ворожнечу*. URL: https://blogs.pravda.com.ua/authors/bratushchak/5bbcf3ee0e042 (dostęp: 15.07.2024).
11. *Великий тлумачний словник сучасної мови* (b.d.) URL: https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%B4%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F (dostęp: 15.07.2024).
12. Дахній А.Й. (2012). Деструкція як метод герменевтичної феноменології Мартина Гайдеґера, Вісник Львівського університету. *Серія: Філософські науки*. 15, s. 37–45.
13. Кралюк, П. (2024). *Україна і православний талібан*, URL: https://www.radiosvoboda.org/a/27579562.html (dostęp: 15.07.2024).
14. Пивоваров, С., (2024). *104 роки тому більшовики звинуватили бога в геноциді, судили та «розстріляли»*. URL: https://babel.ua/texts/75347-104-roki-tomu-bilshoviki-zvinuvatili-boga-v-genocidi-sudili-ta-rozstrilyali-tak-propaganda-borolasya-z-cerkvoyu-ale-stvorila-svoyu-kv-azireligiyu-z-kultom-vozhdya-ta-komunistichnim-rayem (dostęp: 15.07.2024).